

Тетяна ТОНЕНЧУК,
orcid.org/0000-0003-4544-0918
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) t.tonenchuk@chnu.edu.ua

ІДЕОГРАФІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

У статті запропоновано класифікацію соматичних фразеологічних одиниць (СФО) на фразеотематичні групи (ФТГ), фразеотематичні підгрупи (ФТП) та фразеосемантичні поля (ФСП). Виділено три фразеотематичні групи «Людина», «Абстрактні відношення» (абстрактний світ) та «Природа» (фізичний світ), які формують 9 фразеотематичних підгруп, що поділяються загалом на 24 фразеосемантичних поля.

Аналіз семантико-тематичних особливостей вживання соматичних фразеологізмів дозволив виявити, що більшість досліджуваних одиниць належить до ФТГ «Людина», а більшість СФО входять до складу ФТП «Людина як розумна істота» і ФТП «Людина як суспільна істота», тоді як ФТГ «Природа» представлена найменшою кількістю соматичних фразеологізмів в англійській мові. Такий кількісний розподіл пояснюємо специфікою нашого матеріалу дослідження (фразеологічні одиниці з іменниками на позначення частин тіла та органів людини), антропоцентричністю світосприйняття людини, спрямованістю її пізнавальної діяльності насамперед на себе, свої емоції, поведінку, думки і здібності, свій спосіб життя, становище і стосунки в суспільстві, а також різноманітністю виявів життєдіяльності людини.

Фразеосемантичні поля є порівняно автономними, проте не ізольованими об'єднаннями. Вони пов'язані між собою, а одним із засобів міжпольових зв'язків є розміщені на периферії фразеосемантичного поля багатозначні СФО, які за окремими своїми значеннями належать до кількох різних полів. Фразеосемантичні поля перетинаються, а зв'язок між ними забезпечує безперервність семантичного простору, об'єднує всі поля в єдину фразеосемантичну систему мови.

Аналіз значення англійських СФО методом розподілу на фразеосемантичні поля показав, що більшість із них входять практично в однакових пропорціях до складу ФТП «Людина як розумна істота» (1538 СФО) і ФТП «Людина як суспільна істота» (1539 СФО). Це є свідченням того, що найактивніше поповнюються СФО ті сектори англомовної картини світу, концептуальний зміст яких охоплює ментальні і фізичні характеристики людини, спосіб життя, повсякденну діяльність, відносини з іншими членами суспільства, що пов'язано з антропоцентричністю фразеології.

Ключові слова: соматизм, соматичний фразеологізм, фразеотематична група, фразеотематична підгрупа, фразеосемантичне поле, архісема.

Tatiana TONENCHUK,
orcid.org/0000-0003-4544-0918
Candidate of Philological Sciences,
Assistant at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) t.tonenchuk@chnu.edu.ua

ENGLISH IDEOGRAPHIC CLASSIFICATION OF SOMATIC PHRASEOLOGY

The classification of somatic phraseological units (SPU) into phraseothematic groups (PTG), phraseothematic subgroups (PTS) and phraseosemantic fields (PSF) is suggested in the article. There are three phrase-thematic groups «Man», «Abstract Relations» (abstract world) and «Nature» (physical world) differentiated, which form 9 phraseothematic subgroups, that are divided into a total of 24 phraseosemantic fields.

The analysis of semantic-thematic features of somatic phraseological units use revealed that the majority of the studied units belong to the PTG «Man», and the vast majority of SPU are a part of the PTS «Man as an Intelligent Being» and PTS «Man as a Social Being», while PTG «Nature» is represented by the least number of somatic phraseological units in English. Such quantitative distribution is explained by the specifics of our research material (phraseological units with nouns to denote parts of the body and human organs), anthropocentric worldview of a man, the focus of his cognitive activity primarily on himself, his emotions, behavior, thoughts and abilities, lifestyle, position and relationships in the society, as well as the diversity of manifestations of human life.

Phraseosemantic fields are relatively autonomous but not isolated associations. They are interconnected, and one of the means of interfield relations are SPU with multiple meanings, located on the periphery of the phraseosemantic field, which belong to several different fields with their separate meanings. Phraseosemantic fields intersect, and the connection between them ensures the continuity of semantic space, unites all the fields into a single phraseosemantic system of the language.

The analysis of the meaning of English SPU by the method of division into phraseosemantic fields showed that the vast majority of them belong in almost equal proportions to the PTS «Man as an Intelligent Being» (1538 SPU) and PTS «Man as a Social Being» (1539 SPU). It proves that those sectors of the English-speaking world, the conceptual content of which covers mental and physical characteristics of a man, lifestyle, daily activities, relationships with other members of society, are the most actively replenished with SPU, which is associated with the anthropocentrism of phraseology.

Key words: somatism, somatic phraseological unit, phraseothematic group, phraseothematic subgroup, phraseosemantic field, archiseme.

Постановка проблеми. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) як номінативні знаки на позначення фрагментів світу можна згрупувати на основі загальної значеннєвої домінанти – єдиної теми чи єдиного загального поняття, тобто можна охарактеризувати в семантико-тематичному плані. Як зазначає М. Алефіренко, «за відношенням до позначуваної дійсності слова і фраземи розподіляються за певними тематичними полями, що утворюються сукупністю номінативних знаків, які є найменуваннями реалій певної денотативної сфери» (Алефіренко, 1992: 160). Вперше об'єктом аналізу стають соматичні фразеологічні одиниці (СФО), оскільки саме ці ФО є найбільш чисельними у фразеології різних мов (Вайнтрауб, 1980), що визначає актуальність та необхідність їх вивчення, класифікації та аналізу фразеотематичних особливостей.

Аналіз досліджень. Ідеографічна класифікація фразеологізмів, тобто їх систематизація за тематичним принципом, та основні підходи науковців до вивчення ідеографічного аспекту у фразеології представлені у працях М. Алефіренка (Алефіренко, 1990), А. Івченка (Івченко, 1999), Ж. Краснобаєвої-Чорної (Краснобаєва-Чорна, 2011), Ю. Прадіда (Прадід, 1997), В. Ужченка (Ужченко, 2007), О. Шкуран (Шкуран, 2011) та ін. Протягом останніх років також запропоновано схему систематизації ФО просторової семантики в українській та англійській мовах, з опорою на яку розроблено їх ідеографічну класифікацію, що об'єднує досліджувані ФО різних типів в єдине фразеотематичне поле (Тодорова, 2018), та ідеографічну класифікацію фразеологізмів на позначення органічних відчуттів людини (голод/ситість) в українській, англійській та французькій мовах (Денисова, 2017). Також у результаті ідеографічного опису поділено ФО на позначення відчуттів людини в українській, англійській і французькій мовах на тематичні групи і виокремлено подібні та культурно-специфічні властивості їх функціонування (Шульженко, 2020).

Метою дослідження є моделювання фразеосемантичних полів соматичних фразеологічних одиниць (4170 СФО), відібраних методом суцільної вибірки з низки фразеологічних словників («Англо-український фразеологічний словник» К. Баранцева, «Англо-русский фразеологический словарь» О. Куніна, «Chambers Dictionary of Idioms: English-Ukrainian semibilingual» за редакцією В. Руденко) та 3 вебресурсів («The Idiom Connection», «English Idioms & Idiomatic Expressions» і «The Free Dictionary by Farlex. Idioms»).

Виклад основного матеріалу. Сконцентрована спрямованість фразеології на певні фактори, явища і процеси дійсності значною мірою зумовлює утворення специфічних семантичних або фразеологічних полів. Фразеологізм в єдності змісту та форми розглядають як самостійну одиницю мови, здатну, як і інші мовні одиниці, володіти певною семантикою, вступати в смислові та граматичні зв'язки з іншими одиницями мови, виконувати самостійну синтаксичну функцію, тобто мати граматичні категорії.

Фразеотематична система має ієрархічну будову і поділяється на фразеотематичні групи (ФТГ), фразеотематичні підгрупи (ФТП), фразеосемантичні поля (ФСП), фразеосемантичні групи (ФСГ), фразеосемантичні ряди (ФСР). Такий розподіл ФО є логічно структурованим і раціональним, оскільки охоплює увесь корпус соматичної фразеології і дає змогу простежити системні зв'язки на різних рівнях фразеотворення. Кожна категорія (група чи поле) має у своєму складі спільну (інтегральну) ознаку, яка об'єднує всі одиниці групи/поля. Така ознака називається архісемою і виражається ФО з узагальненим значенням. Кожна окрема одиниця фразеотематичної групи чи фразеосемантичного поля має відрізнятися від одиниць іншої групи чи поля хоча б однією диференційною ознакою.

Узявши за основу систематизацію фразеологізмів В. Ужченка (Ужченко, 2008), О. Шкуран (Шкуран, 2011) та ін., пропонуємо власну класи-

фікацію, уточнену відповідно до матеріалу дослідження (див. Таблицю 1).

Отже, ми диференціюємо «соматичну фразеологію» на три фразеотематичні групи: «Людина», «Абстрактні відношення» (абстрактний світ) та «Природа» (фізичний світ), які поділяємо на фразеотематичні підгрупи, в межах яких виділяємо фразеосемантичні поля.

Під фразеотематичною групою розуміють ряд стійких словесних комплексів, об'єднаних загальною семантичною ознакою, що покриває визначену сферу значень (Алексеєнко, 1992: 180). Фразеотематичні групи об'єднують по кілька підгруп, які можна визначити як відкриті єдності різних фразеологізмів, що закріпилися в узусі мови, пов'язані спільним змістом, вступають у певні парадигматичні зв'язки та належать до спільної денотативної дійсності.

Так, у межах ФТГ «Людина» виокремлюємо 3 фразеотематичні підгрупи (ФТП): «Людина як жива істота», «Людина як розумна істота» та «Людина як суспільна істота». ФТГ «Абстрактні відношення» ділиться на 2 ФТП: «Виміри та характеристики» і «Процеси, поняття, відношення», а ФТГ «Природа» на 4 ФТП: «Живі організми», «Речовина, продукт», «Навколишнє середовище», «Фізичний об'єкт».

Усі 9 виокремлених ФТП поділяються на фразеосемантичні поля. Фразеосемантичне поле розглядається як сукупність СФО, які об'єднані спільним змістом і відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. Це фразеологізми, пов'язані з тим самим фрагментом дійсності. За Ю. Прадідом, фразеосемантичне поле – це «дві і більше семантичні групи фразеологізмів, об'єднані загальною інтегративною семою» (Прадід, 1997: 26).

У межах кожної ФТП класифікуємо від 2 до 4 ФСП (фразеосемантичні поля).

Аналіз семантики досліджуваних фразеологізмів дає змогу виокремити в ФТП «Людина як жива істота» об'єднання СФО, поняттєві сфери яких належать до таких фразеосемантичних полів, як «Зовнішній вигляд», «Фізичний стан», «Психофізіологічний стан», «Рух». До ФТП «Людина як розумна істота» входять 3 ФСП: «Інтелект, здібності», «Емоції, почуття», «Характер, поведінка». ФТП «Людина як суспільна істота» за нашою класифікацією, на відміну від інших авторів (Івашина, 2012; Ужченко, 2008), які вирізняють тільки одне ФСП «Стосунки між людьми», представлено 4 ФСП: «Стосунки між людьми», «Особа та її характеристика у суспільстві», «Дія, діяльність», «Спосіб життя і суспільна діяльність».

Таблиця 1

Ідеографічна класифікація СФО

	Кількість СФО	Фразеосемантичні поля (ФСП)	Фразеотематичні підгрупи (ФТП)	Фразеотематичні групи (ФТГ)
1	663	1. Зовнішній вигляд. 2. Фізичний стан. 3. Психофізіологічний стан. 4. Рух.	Людина як жива істота	Людина (3740 СФО / 89,7%)
2	1538	1. Інтелект, здібності. 2. Емоції, почуття. 3. Характер, поведінка.	Людина як розумна істота	
3	1539	1. Стосунки між людьми. 2. Особа та її характеристика у суспільстві. 3. Дія, діяльність. 4. Спосіб життя і суспільна діяльність.	Людина як суспільна істота	
4	169	1. Просторові і часові відношення. 2. Зовнішні та внутрішні характеристики. Оцінка. 3. Якісні і кількісні відношення.	Виміри та характеристики	Абстрактні відношення (абстрактний світ) (371 СФО / 8,9%)
5	202	1. Модальність. 2. Процес, метод, спосіб. 3. Інші абстрактні поняття і властивості.	Процеси, поняття, відношення	
6	14	1. Фауна.	Живі організми	Природа (фізичний світ) (59 СФО / 1,4%)
7	9	1. Речовини. 2. Харчові продукти.	Речовина, продукт	
8	9	1. Місцезнаходження, топонімія. 2. Природні явища.	Навколишнє середовище	
9	27	1. Природний об'єкт. 2. Фізичний об'єкт техногенного походження.	Фізичний об'єкт	

У згаданих роботах (Івашина, 2012; Ужченко, 2008) ФТГ «Абстрактні відношення» та «Природа» містять, відповідно, поля «Можливість», «Простір», «Кількість», «Якість» (ФТГ «Абстрактні відношення») і поля «Час», «Простір» (Фаунонімні і флористичні відшарування) (ФТГ «Природа»). Ми інакше структуруємо ці ФТГ.

Так, у складі фразеотематичних підгруп, які належать до ФТГ «Абстрактні відношення», ми розмежуємо по 3 фразеосемантичних поля: ФТП «Виміри та характеристики» розпадається на ФСП «Просторові і часові відношення», «Зовнішні та внутрішні характеристики. Оцінка», «Якісні і кількісні відношення», а ФТП «Процеси, поняття, відношення» – на ФСП «Модальність», «Процес, метод, спосіб», «Інші абстрактні поняття і властивості».

Серед ФТП, які входять до ФТГ «Природа», вирізняємо фразеосемантичні поля: ФСП «Фауна» (ФТП «Живі організми»), ФСП «Речовини» і «Харчові продукти» (ФТП «Речовина, продукт»), ФСП «Місцезнаходження, топонімія» і «Природні явища» (ФТП «Навколишнє середовище») та ФСП «Природний об'єкт» і «Фізичний об'єкт техногенного походження» (ФТП «Фізичний об'єкт»).

На периферії фразеосемантичного поля містяться фразеологізми, які можуть належати і до іншого фразеосемантичного поля. Тому фразеосемантичні поля хоч і є порівняно автономними, проте не ізольованими об'єднаннями. Вони пов'язані між собою, а одним із засобів міжпольових зв'язків є багатозначні СФО, які окремими своїми значеннями належать до різних полів. Так, можна стверджувати про наявність зв'язку ФСП «Зовнішній вигляд» (а саме ФСП «Частини тіла», фразеосемантичний ряд «Моторика, міміка, жести») та ФСП «Емоції, почуття». Наприклад, СФО, які відображають певні жести чи міміку, використовують для позначення тих емоцій, які ці жести чи рухи м'язів обличчя супроводжують: *eyes pop out – бути дуже здивованим, аж очі вилазять з орбіт*, *scratch one's head – чухати потилицю (вагаючись)*, *take a lip – надутися, надуті губи, скривитися*.

Дамо деякі роз'яснення стосовно способу класифікації СФО до певного ФСП: наприклад, якщо емоція справді супроводжується жестом чи мімікою (*shrug one's shoulders – знизувати плечима*), чи коли СФО можуть використовувати для позначення кількох різних емоцій (*wag one's head – похитати головою (на знак несхвалення, сумніву, незгоди, суму)*), то такі СФО зараховуємо до ФСП «Зовнішній вигляд» (ФСП «Моторика, міміка, жести»). Якщо СФО втратила свою мотивацію або володіє стертою мотивацією значення (*draw a long face – кривити, витягати обличчя, виказу-*

вати невдоволення, розчарування) чи якщо СФО називає жест, міміку, які міцно закріпилися в узусі за конкретною емоцією людини, і жест, мімічний рух насправді може і не відбуватися (*hang down one's head – похнюпитися, похнюпити; втратити бадьорість, засмутитися, rub one's hands – терти руки від задоволення тощо*), тоді зараховуємо такі СФО до ФСП «Емоції, почуття». Інколи спостерігаємо окремі СФО, які можуть належати до ФСП «Зовнішній вигляд» і ФСП «Характер, поведінка» (*bullet head – кругла голова; людина з круглою головою; уперта людина*), або до ФСП «Рух» і ФСП «Стосунки між людьми» (*walk hand in hand – йти рука в руку, йти поряд, тримаючись за руки або рухатися по життю в одному напрямі, допомагаючи і підтримуючи одне одного*) та ін.

Отже, фразеосемантичні поля перетинаються, а зв'язок між ними забезпечує безперервність семантичного простору, об'єднує всі поля в єдину фразеосемантичну систему мови. Кожне семантичне поле, до складу якого входять СФО, зі свого боку поділяється на вузлі сфери – фразеосемантичні групи (ФСГ). Кількість і обсяг подібних ФСГ залежать від характеру фразеосемантичного поля.

Кількісні характеристики семантико-тематичних особливостей англійських соматичних фразеологізмів проілюстровано в Таблиці 1.

Отже, якщо виходити з того, що вся наша дійсність умовно поділяється на три фразеотематичні групи: «Людина», «Абстрактні відношення» (абстрактний світ) та «Природа» (фізичний світ), то більшість СФО, як підтверджують дані Таблиці 1, належить до ФТГ «Людина» (89,7%). Це свідчить, що найактивніше поповнюються СФО ті сектори англійської картини світу, концептуальний зміст яких охоплює людину, її ментальні і фізичні характеристики, спосіб життя, повсякденну діяльність, відносини з іншими членами суспільства, що пов'язано з антропоцентричністю фразеології.

Аналіз значення англійських СФО методом розподілу на фразеосемантичні поля показав, що більшість із них входять практично в однакових пропорціях до складу ФТП «Людина як розумна істота» (1538 СФО) і ФТП «Людина як суспільна істота» (1539 СФО). Це є свідченням того, що пізнавальна діяльність людини спрямована, насамперед, на саму себе, свої думки, емоції, поведінку, осмислення свого місця в суспільстві серед інших членів колективу, своє повсякденне життя.

Порівняно чисельною є і ФТП «Людина як жива істота» (663 СФО). СФО, які сюди входять, виражають зовнішні характеристики людини (*nothing but skin and bones – дуже худий, шкіра і кістки*), її фізичного і психічного стану (напр.: *cough head*

off – *сильно чи довго кашляти, be not right in the head* – *бути психічно хворим*), рухи тіла (*fling head back* – *закинути голову назад різким рухом*).

Із 371 СФО, які належать до ФТГ «Абстрактні відношення», більшість (202 СФО) позначають процеси, поняття і відношення (напр.: *fall about one's ears* – *руйнуватися, brain surgery* – *інформація, складна для сприйняття, складне завдання, close at hand* – *близько, напихваті, під руками*).

ФТГ «Природа», до якої зараховуємо СФО, які називають і характеризують навколишній світ: живі істоти, предмети і явища, речовини і об'єкти, представлена невеликою кількістю СФО в англійській мові (59 СФО / 1,4%), напр.: *bit of blood* – *чистокровний кінь, man with the beard* – *кухоль, зроблений у вигляді бородатої людини, eye of day (the)* – *«небесне око», rope's nose* – *гузка (смаженої) птиці, Molly Blood* – *шибениця*.

У результаті дослідження виявлено, що до ФТП «Людина як жива істота» переважно входять СФО із соматизмами *bone* (27 СФО), *ear* (45), *eye* (96), *face* (45), *flesh* (16), *foot* (68), *hand* (34), *head* (53), *heel* (34), *leg* (38), які становлять 456 СФО / 68,8% цього ФТП.

Так, наприклад, СФО із соматизмами *bone, eye, face* та *flesh* репрезентують ФСГ, які описують зовнішній вигляд людини, вроду та портретні дані (*bag of bones (a)* – *дуже схудла людина; шкіра та кістки, black eye (the)* – *підбите око, pizza face* – *прищавий, mountain of flesh (a)* – *висока, товста людина; heel, eye, face* фіксуємо у складі ФО на позначення естетичного вигляду особи (*down at (the) heel(s)* – *зношений, старий, зі стоптаними каблучками, з дірками; неохайний, бідно одягнений, занехаяний, easy on the eye* – *вродливий, гарний, приємний на вигляд, face is made of a fiddle* – *чарівна зовнішність*).

Варто зазначити, що 22 соматизми-компоненти СФО із 81 зафіксованого можуть виступати компонентами СФО на позначення частин тіла (*handle of the face* – *ніс, back of one's head* – *потилиця*). Загалом виявлено 47 СФО, які називають певну частину тіла чи орган людини, а найчастотнішими в цій категорії є соматизми *nose* (5 СФО), *hair* (6 СФО) і *finger* (7 СФО).

СФО, які зараховуємо до ФСП «Фізичний стан», позначають вікові особливості людини, її фізичний стан і фізичні можливості (*cast in (of) the eye* – *незначна косоокість, be on one's last legs* – *на ладан дихати, на тонку прясти*). Психічний стан особи часто передається завуальовано за допомогою СФО з компонентом *head* (*keep a cool head* – *зберігати спокій, володіти собою; не розгубитися, be off one's head* – *бути не сповна розуму, збожеволіти*).

До ФТП «Людина як розумна істота» належать СФО із соматизмами *blood* (31), *ear* (47), *eye* (126), *face* (64), *finger* (30), *foot* (48), *hair* (34), *hand* (147), *head* (205), *neck* (35), *nose* (40), *shoulder* (32) та інші. Більшість СФО з іменником *brain* (42 із 57) очікувано належать до ФТП «Людина як розумна істота», адже соматизм *brain* є символом розумової діяльності і пов'язаний із такими процесами, як запам'ятовування, збереження, відтворення і забування інформації, інтелектуальними здібностями (*revolve in one's brain* – *обдумувати, обмірковувати*); іменники *heart* та *nerve* зазвичай є центрами емоційності людини (*give one's heart to one* – *віддати своє серце комусь, закохатися, prey on one's nerves* – *роздратовувати*), соматизми *lip, mouth* і *tongue* у свідомості людини асоціюються з мовленням та комунікацією (*fall from one's lips (mouth)* – *зірватися з язика, бути сказаним, tongues are wagging* – *ходять чутки, ходить погосло*), хоча є компонентами СФО і на позначення інших сфер дійсності.

У ФТП «Людина як суспільна істота» понад 50% СФО підгрупи (954 СФО) становлять фразеологізми із соматизмами *blood* (54 СФО), *bone* (31), *ear* (93), *eye* (104), *face* (58), *finger* (66), *foot* (111), *hair* (29), *head* (126), *heart* (76), *knee* (29), *leg* (36), *neck* (29), *nose* (37), *throat* (45), *tooth* (30). Фразеологізми із компонентами-соматизмами *arm, hand, back* можуть передавати дружні стосунки в суспільстві і побуті, допомогу, підтримку (*give a hand up* – *допомогти піднятися, подавши, простягнувши руку*), а соматизм *hand* також часто входить до складу СФО, які описують трудову або групову діяльність (*work hand and (in) glove (with)* – *працювати заодно з кимсь, спільно діяти*), контроль і владу (*steady hand* – *тверда рука, тверде керівництво*). СФО з компонентами *back, beard, fist, knuckles, hand* позначають негативне ставлення до когось, негативні дії, ворожі стосунки: *be in one's beard* – *відкрито і рішуче протидіяти комусь, ображати когось*.

ФТП «Виміри та характеристики» частіше репрезентують СФО із соматизмами *bone* (11 СФО), *eye* (11), *hand* (21), *head* (14), *heel* (9), *nose* (9) та іншими, які називають просторові (*from head to heel (foot, toe)* – *з голови до н'ям; зверху донизу*) і часові відношення (*in a twinkling of an eye* – *миттю, швидко, негайно, не встигнеш і рота розкрити*), такі характеристики об'єкта, як стан, зміна стану (*hard as a bone (as)* – *твердий, як камінь*) та ін.

ФТП «Процеси, поняття, відношення» об'єднує переважно СФО із соматизмами *eye* (18), *hand* (25), *head* (23), *heart* (26), які, наприклад, позначають впевненість та переконливість

(*in any hand* – у будь-якому випадку, разі), означають різноманітні методи і способи (*in the wind's eye* – просто проти вітру), фізичні чи природні процеси (*draw to a head* – наливати (про фурункул); *досягти найвищої точки, апогею, дозріти*) або інші абстрактні поняття і властивості.

У ФТП «Живі організми» фіксуємо поодинокі СФО, які називають і характеризують тварин, а найбільшу їх кількість виявляємо із соматизмами *mouth* (5 СФО) і *blood* (3 СФО), наприклад: *have a hard mouth* – погано слухатися уздечки (про коня), *half blood* – полукровка, напівкровний кінь.

ФТП «Речовина, продукт» налічує тільки 9 СФО, 3 з яких мають у складі соматизм *blood* (напр.: *Nelson's blood* – ром (жарг.)).

ФТП «Навколишнє середовище» представлена 9 СФО, які позначають населений пункт, місце, місцевість, природні явища тощо (*eye of Greece* (the) – Афіни, *in the heart of nature* – на лоні природи, *old moon in new moon's arms* – новий місяць на фоні ледве помітного диску старого місяця).

ФТП «Фізичний об'єкт» включає по 4 СФО із соматизмами *blood*, *bone* і *head* (*Molly Blood* – шибениця, *devil's bone's* (the) – гральні кості, *King's head* – поштова марка з зображенням голови короля) та кілька інших.

Також зауважимо, що СФО із соматизмами *blood*, *eye* і *nose* входять до 8 із 9 ФТП та відображають різноманітні фрагменти об'єктивного світу.

Фразеотематична система, як і будь-яка інша, базується на взаємозв'язках. За вихідне беруть положення про те, що ФО, об'єднані в групи чи поля на основі подібності поняття, яке вони позначають, проявляють також і лінгвістичну спільність якостей. Ця спільність може виявлятися як на рівні синтагматики, так і парадигматики. Парадигматичні відношення – це відношення між словами на основі спільності або протилежності їхніх значень. Зокрема, спостерігаємо відношення смислової подібності значень СФО (синонімію): *over head and ears in love* – по вуха закоханий та *head over heels in love* – закоханий в когось по самі вуха або *use one's brain(s)* – мізкувати, метикувати, сушити собі голову думкою, *revolve in one's brain* (head) – обдумувати, обмірковувати, *use one's head* – мізкувати, метикувати, сушити собі голову думкою, *worry one's head* (off) – морочити собі голову, сушити собі голову думкою, обмірковувати щось та *break* (busy) *one's brains* about (with) smth – морочити собі голову, сушити собі

голову чимось, обмірковувати щось. Так само фіксуємо і відношення смислового протиставлення (СФО-антоніми): *play into one's hands* – грати комусь на руку, *лити воду на чийсь млин* / *get under hand* – позбавити когось можливості діяти; *підкорити, скорити, взяти під контроль*; *work one's jaw* – базікати, ляпати язиком / *hold one's jaw* – мовчати; *притихнути, припинити шум*; *прикусити язик*; *держати язик за зубами*; *ні пари з уст*.

Фразеологізми є одиницями вторинної номінації, які репрезентують велике розмаїття смислів, що характеризують різні аспекти життєдіяльності людини. Інакше кажучи, картина світу, описана засобами фразеології, зокрема і її соматичного сегменту, дозволяє розглянути, осмислити та класифікувати реалії об'єктивної дійсності та їхні зв'язки як форми відображення системних відношень реальності у свідомості носіїв мови. Оскільки фразеологізми позначають різноманітні аспекти об'єктивної дійсності, вважаємо ідеографічну класифікацію адекватним і актуальним способом аналізу фразеологічної картини світу.

Висновки. Отже, ми класифікували соматичні фразеологізми на три фразеотематичні групи «Людина», «Абстрактні відношення» (абстрактний світ) та «Природа» (фізичний світ), які формують 9 фразеотематичних підгруп, що поділяються на 2–4 фразеосемантичних поля (загалом 24 ФСП).

Найбільш чисельною є ФТП «Людина» (3 740 СФО / 89,7%), а більшість СФО входить до складу ФТП «Людина як розумна істота» (1 538 СФО) і ФТП «Людина як суспільна істота» (1 539 СФО), тоді як ФТП «Природа» представлена найменшою кількістю СФО в англійській мові (59 СФО / 1,4%). Це пояснюється антропоцентричністю світосприйняття людини та спрямованістю її пізнавальної діяльності насамперед на себе, свій емоційний стан, поведінку, на власні думки і здібності, спосіб життя, становище і стосунки в суспільстві, а також специфікою нашого матеріалу дослідження (ФО з іменниками на позначення частин тіла людини).

Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому і детальнішому ідеографічному аналізі фразеологізмів на позначення відчуттів людини в англійській мові, а саме: семантичних та тематичних лінгвокультурологічних особливостей складу фразеосемантичних груп і фразеосемантичних рядів СФО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеенко М. А. Фразеология современного русского языка: методические материалы к факультативному курсу для учащихся гуманитарного лицея. *Русский язык : вопросы функционирования и методики преподавания*. Львів, 1992. С. 165–182.

2. Алефиренко Н. Ф. Сравнительно-сопоставительное изучение фразеологии русского и украинского языков. *Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму* : тези доповідей Всесоюзної науково-методичної конференції. Дрогобич, 1990. С. 160–161.
3. Вайнтрауб Р. М. О соматических фразеологизмах в русском языке. Лексические единицы русского языка и их изучение. Ташкент, 1980. С. 51–55.
4. Денисова А. С. Ідеографічна класифікація фразеологізмів на позначення органічних відчуттів людини (голод / ситість) в українській, англійській та французькій мовах. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки*. 2017. Вип. 13. С. 15–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2017_13_4.
5. Івашина І. М. Класифікаційна характеристика фразеологічних одиниць на позначення вольових станів людини. *Перекладацькі інновації* : II Всеукр. студ. наук.-практ. конф. : тези доп. Суми, 2012. С. 127–128.
6. Івченко А. О. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. Харків : Фоліо, 1999. 304 с.
7. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії* : збірник наук. пр. 2011. Вип. 22. С. 289–297.
8. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). Київ, Сімферополь, 1997. 252 с.
9. Тодорова Н. Ю. Фразеологічні одиниці просторової семантики в українській та англійській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Львів, 2018. 244 с.
10. Тоненчук Т. В. Структурно-семантичний, ідеографічний та функційний аспекти соматичних фразеологізмів у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 283 с.
11. Ужченко В. Д. Систематизація фразеологізмів (за Грінченковим словником). *Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея* : Всеукр. наук. конф. до 145-ї річниці з дня народження Бориса Грінченка : тези доп. Луганськ, 2008. С. 3–10.
12. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.
13. Шкуран О. В. Національно-культурне підґрунтя компаративних фразеологізмів східнослов'янських та східнослов'янських говірок Середнього Подінців'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2011. 20 с.
14. Шульженко А. С. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2020. 214 с.

REFERENCES

1. Alekseenko M. A. Frazeolohiia srovennennoho russkoho yazyka: metodicheskiie materialy k fakultativnomu kursu dlia uchashchikhsia humanitarnoho litseia [Phraseology of modern Russian language: methodical materials for an optional course for students of the humanities lyceum]. Russian language: issues of functioning and teaching methods. Lviv, 1992. pp. 165–182. [in Russian].
2. Alefirenko N. F. Sravnitel'no-sopostavitel'noe izuchenie frazeologii russkogo i ukrainskogo yazykov [Comparative study of phraseology of Russian and Ukrainian languages]. Problems of interdisciplinary connections in the conditions of bilingualism : abstracts of reports of the All-Union scientific-methodical conference. Drohobych, 1990. Pp. 160–161. [in Russian].
3. Vajntraub P. M. O somaticheskikh frazeologizmah v russkom yazyke [On somatic phraseology in the Russian language]. Lexical units of the Russian language and their study. Tashkent, 1980. Pp. 51–55. [in Russian].
4. Denysova A. S. Ideografichna klasyfikaciia frazeologizmiv na poznachennia organichnykh vidchuttiv liudyny (gholod / sytist') v ukrains'kii, anghlis'kii ta francuz'kii movakh [Ideographic classification of phraseology to denote organic human sensations (hunger / satiety) in Ukrainian, English and French]. Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Philological Sciences. 2017. Issue. 13. Pp. 15–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2017_13_4. [in Ukrainian].
5. Ivashyna I. M. Klasyfikaciina kharakterystyka frazeologichnykh odynyc' na poznachennia voliovykh staniv liudyny [Classification characteristics of phraseological units to denote the volitional states of a man]. Translation innovations : II All-Ukrainian. stud. scientific-practical conf. : theses add. Sumy, 2012. Pp. 127–128. [in Ukrainian].
6. Ivchenko A. O. Ukrains'ka narodna frazeologiia: onomasiologhiia, arealy, etymologhiia [Ukrainian folk phraseology: onomasiology, areas, etymology]. Kh.: Folio, 1999. 304 p. [in Ukrainian].
7. Krasnobaieva-Chorna Zh. V. Ideografichna klasyfikaciia frazeologichnykh odynyc' u Slovnyku frazeologichnykh terminiv suchasnoi ukrains'koi movy [Ideographic classification of phraseological units in the Dictionary of phraseological terms of the modern Ukrainian language]. Linguistic studies: coll. scient. works. 2011. Issue 22. pp. 289–297. [in Ukrainian].
8. Pradid Iu. F. Frazeologichna ideografiia (problematyka doslidzhen') [Phraseological ideography (research issues)]. K., Simferopol, 1997. 252 p. [in Ukrainian].
9. Todorova N. Iu. Frazeologichni odynyci prostorovoi semantyky v ukrains'kii ta anghlis'kii movakh [Phraseological units of spatial semantics in Ukrainian and English] : dis. ... cand. philol. sciences : 10.02.17. Lviv, 2018. 244 p. [in Ukrainian].
10. Tonenchuk T. V. Strukturno-semantychnyi, ideografichnyi ta funkciinyi aspekty somatychnykh frazeologizmiv u suchasni anghlis'kii movi [Structural-semantic, ideographic and functional aspects of somatic phraseology in modern English] : dis. ... cand. philol. sciences: 10.02.04. Chernivtsi, 2016. 283 p. [in Ukrainian].
11. Uzhchenko V. D. Systematyzaciia frazeologizmiv (za Ghrinchenkovym slovnykom) [Systematization of phraseology (according to Grinchenko's dictionary)]. The creative heritage of Borys Hrinchenko and the Ukrainian national idea: All-Ukrainian scient. conf. to the 145th anniversary of the birth of Borys Hrinchenko: theses add. 2008. Pp. 3–10. [in Ukrainian].
12. Uzhchenko V. D. Frazeologiia suchasnoi ukrains'koi movy [Phraseology of the modern Ukrainian language] : textbook. K.: Znannia, 2007. 494 p. [in Ukrainian].
13. Shkuran O. V. Nacional'no-kulturne pidgruntia komparatyvnykh frazeologizmiv skhidnoslobozhans'kykh ta skhidnostepovykh ghovirok Seredniogo Podinciv'ia [National-cultural basis of comparative phraseologisms of East Slobozhansk and East-Steppe dialects of the Middle Podintsiv] : author's ref. dis. ... cand. philol. sciences : 10.02.01. Lugansk, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
14. Shulzhenko A. S. Frazeologizmy na poznachennia vidchuttiv liudyny v ukrains'kii, anghlis'kii ta francuz'kii movakh: strukturnyi i semantychnyi aspekty [Phraseologisms to denote human feelings in Ukrainian, English and French: structural and semantic aspects] : dis. ... cand. philol. sciences: 10.02.17. Vinnycia, 2020. 214 p. [in Ukrainian].